

37. Шубравська М. М. Д. І. Яворницький. Життя, фольклористично-етнографічна діяльність / М. М. Шубравська. – К., 1972.

38. Эварницкий Д. И. История запорожских козаков / Д. И. Эварницкий. – Т. 1 с 22 рис. – СПб., 1892.

39. Эварницкий Д. И. Отчет Екатеринославского областного музея им. А. Н. Поля за 1905-1906 гг. / Д. И. Эварницкий. – Екатеринослав, 1907.

40. Яворницький Д. І. У бурсу! У бурсу! У бурсу! – Катеринослав, 1908.

Надійшла до редколегії 05.11.2010

УДК 929 : 908

Н. М. Буланова

Музей історії Дніпродзержинська

Д. І. ЯВОРНИЦЬКИЙ І МІСЦЕВА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ (на прикладі стосунків з О. В. Коваленком)

На основі спогадів та епістолярної спадщини висвітлено творчі та дружні стосунки Д. І. Яворницького з місцевим краєзнавцем і діячем культури О. В. Коваленком, що тривали упродовж 1903–1938 рр.

Ключові слова: Придніпровський край, національно-культурний рух, місцева інтелігенція, взаємини, міжособистісні стосунки.

На основании воспоминаний и эпистолярного наследия освещены творческие и дружеские отношения Д. И. Яворницкого с местным краеведом и деятелем культуры А. В. Коваленко, которые продолжались на протяжении 1903–1938 гг.

Ключевые слова: Приднепровский край, национально-культурное движение, местная интеллигенция, взаимоотношения, межличностные контакты.

Create and friendship relations between D. I. Yavornytsky and local region and cultural historian O. V. Kovalenko are showed on the base of memories and epistolary heritage.

Key words: Prydniprovsk region, national-cultural movement, local intellectual elite, relations, interpersonal relations.

Взаємини Д. І. Яворницького з представниками інтелігенції на сьогоднішній день достатньо повно висвітлені в сучасній історіографії. У працях А. Г. Болєбуха, Г. К. Швидько, М. М. Шубравської, Ю. А. Мицика, С. І. Світленка, О. О. Журби, С. В. Абросимової, А. І. Перкової та інших всебічно розкриті творчі та особисті зв'язки вченого з відомими письменниками, науковцями, краєзнавцями, діячами культури тощо [1–6; 9; 16; 18–20; 23; 24]. Разом з тим до цього

© Н. М. Буланова, 2010

часу практично не відображеними у науковій літературі залишаються стосунки Д. І. Яворницького з місцевою інтелігенцією Придніпровського краю першої половини ХХ ст. До них належить уродженець с. Романкове Олексій Васильович Коваленко (1881–1962) – лікар-терапевт за фахом, літератор за покликанням, який упродовж усього життя працював над українським перекладом пам'ятки давньоруської літератури «Слова о полку Ігоревім». На прикладі аналізу стосунків Д. І. Яворницького з О. В. Коваленком, що тривали упродовж 1903–1938 рр., автор поставив за мету долучитися до розкриття цієї проблематики, мало висвітленої у науковій літературі.

У духовному житті О. В. Коваленка Д. І. Яворницький, як людина і вчений, займав особливе місце. Знайомству і зближенню обох сприяли спільність наукових інтересів, українське національне самоусвідомлення, любов до рідної історії, особливо доби козаччини, часткова схожість життєвої долі. Олекса Коваленко, як і Яворницький, присвятив своє життя служінню рідній Україні. Виходець із селянського середовища, молодий медик познайомився з уже відомим на той час вченим у 1903 р. Закінчивши у 1902 р. Катеринославську фельдшерську школу, О. В. Коваленко працював фельдшером у Катеринославській земській лікарні [10, арк. 2]. У 1903 р. він вперше побачив Д. І. Яворницького на черговій лекції вченого з курсу археології на загальноосвітніх курсах, організованих висококваліфікованими викладачами навчальних закладів м. Катеринослав, у Катеринославському вищому гірничому училищі. В подальшому О. В. Коваленко згадував про особливості лекторської майстерності Яворницького. Вчений почав лекцію з пісні «Ой, у полі могила з вітрами говорила», яка створила відповідний настрій в аудиторії. Далі він зосередився на значенні археологічних пам'яток у висвітленні історичного минулого: «Могила не змінить, не обманить, все збереже, що дано їй до схову. А тільки треба знати її мову і вона все розкаже, розкаже матеріальними археологічними аргументами: хто тут лежить, яка людина, якого племені, про її уподобання, домашній побут, звичаї, релігійні вірування, художній хист, про її сусідів. І от я звертаюся до вас з порадою, з просьбою, – з чим хочете, вивчайте мову могили. Вивчите, не пожалкуєте. Вона вам багато чого розкаже про минуле нашого краю» [11, арк. 1].

На О. В. Коваленка справила враження мова лектора – проста, доступна, всім зрозуміла, без жестикуляції: «Було, слухаєш, і не наслухаєшся, і боїшся, що ось-ось замовкне миле твоєму серцю дзюрчання лісового струмочка... Таким я його знаю і потім, коли він розповідав на екскурсії про експонати, зібрані в музеї. Коли ж хто із екскурсантів про щось питає, у відповідь чулася і величезна ерудиція, і досвід, і велика любов до всього, що зібрано з такою любов'ю в музеї

на протязі десятиліть. Я не раз потім говорив Дмитру Івановичу, що добре було б записати всі його розповіді екскурсій на мікрофон. Яка б це чудова пам'ятка була б наступним поколінням, – і працівникам музею, і його відвідувачам-екскурснтам...» [11, арк. 2].

Повернувшись до рідного с. Романкове у 1905 р., Олекса Коваленко продовжив медичну практику на посаді фельдшера заводської лікарні сусіднього Кам'янського. В цей час у Придніпровському краї відбувалося піднесення національно-культурного життя, створювалися осередки «Просвіти». Під впливом знайомства з Д. І. Яворницьким Олексій Васильович почав записувати в процесі живого спілкування у простих селян, мешканців с. Романкове – старожитньої козацької місцевості, українські перекази, пісні, приказки, прислів'я, загадки та інші зразки народної творчості, які зберігалися на рівні побутової свідомості. Багато українських пісень знала його мати – Ївга Кузьмівна (дівооче прізвище – Шульга): «Репертуар її складався, – писав у автобіографії О. В. Коваленко, – із пісень світських, побутового характеру і духовних, так званих псалмів» [10, арк. 1]. Вона народилася в сусідньому с. Аули й з дитинства виховувала у дітей любов до рідного краю й народної творчості. Але лише завдяки спілкуванню з Д. І. Яворницьким Коваленко усвідомив значення фольклорної спадщини для збереження історичної пам'яті українського народу. В подальшому він став постійним кореспондентом Дмитра Івановича й громадським помічником у збиранні експонатів для Катеринославського історико-археологічного музею [22, с. 185]. Всі записи, в тому числі й виписки з творів письменників, Коваленко пересилав Дмитру Івановичу або доставляв особисто.

Як активний учасник національно-революційного руху в с. Романкове, делегат Всеросійського з'їзду Селянської Спілки від Романківської волості, О. В. Коваленко перебував під постійним наглядом поліції. 4 грудня 1905 р. він взяв участь в об'єднаному сільському сході, на якому були висунуті вимоги проведення виборів до Установчих зборів, скасування соціальних станів, надання рівних прав громадянам Російської імперії, декларувалися право кожного громадянина на землю, загальну освіту для дітей шкільного віку, викладання рідною мовою, надання медичної допомоги за рахунок держави, відміна смертної кари, прогресивний прибутковий податок тощо. Незабаром найбільш активні учасники революційного руху в с. Романкове були заарештовані, посічені різками й кинуті до в'язниці або відправлені на каторгу [12, арк. 1].

О. В. Коваленко згадував у 1950-х рр.: «Реакція брала гору. Мене попередили, щоб я тікав, бо 26 грудня я буду арештований, що наді мною буде вчинена розправа... І дійсно, 26 грудня налетів «отряд» на домівку мого батька. Шукали на горищах, штрикали піками стіж-

ки соломи, полюву. Я переховувався по хатах у с. Аули, Романкове, вряди-годи в Кам'янському і Катеринославі. В Катеринославі зайшов якимось у музей, зустрів Дмитра Івановича і розказав про своє становище. Дмитро Іванович повів мене в підвальне приміщення музею, де стояла кроватка, відкільсь узялись одяльце, подушка: «Оце ваша й кімната, будьте тут, як у себе дома». – І зажив я там, як у бога за пахуюю» [11, арк. 4].

Згодом до товариства Коваленка приєднався ще один представник інтелігенції, вчитель Іван Маркович Чорнойван – мешканець Новомиргорода, який також переховувався від поліції. Незважаючи на власне скрутне становище, вчений «...прислав і вечерю, і обід. А щоб скрасити нам негарне почуття утриманців (дармоїдів), приносив нам для переписки свої твори. У Чорнойвана справа не дуже «гостра» і він часто виходив у «світ», і додому, а я вже цього не міг робити», – писав Олексій Васильович [11, арк. 4].

Спілкуючись упродовж двох тижнів з Дмитром Івановичем під час переховування в підвалі Катеринославського музею, Коваленко був обізнаний у багатьох його справах. У 1905 р. Яворницький редагував щотижневу газету «Запорожже», започатковану в Катеринославі після виходу Маніфесту 17 жовтня 1905 р., але був надрукований лише один номер цього видання. О. В. Коваленко, який знав про історію з цим виданням від самого Дмитра Івановича, писав: «Запросили скласти перший номер газети Володимира Шемета з Лубен. Шемет приїхав і склав, помістив на першій сторінці, натомість передовиці, Шевченкову «Розриту могилу»... А тоді, після маніфесту 17 жовтня, були такі правила: пиши, що знаєш, і друкуй без попередньої цензури. А після надрукованого треба було послати примірник чи два для перегляду поліцейському чи кому іншому. Як через дві години, як поліцейський не дав заборони, розсилай передплатникам. А Шемет надрукував і розіслав передплатникам і послав цензору, а сам – на поїзд і був такий! Лови вітра в полі! Прибігли з редакції, – газету конфіскувати і закрити, а де Шемет? Нема. Не знають де. А Дмитру Івановичу – зауваження губернатора. Так скінчилася справа з виданням «Запорожже» [11, арк. 5]. Цей єдиний номер газети, як велику бібліографічну рідкість, Олексій Васильович зберігав упродовж всього життя [13, арк. 1].

Навесні 1906 р. О. В. Коваленко залишив гостинно наданий славнозвісним істориком притулок і першим пароплавом, з чужим паспортом на ім'я Якова Сахненка, вирушив до Києва [12, арк. 1]. У Києві він підтримував зв'язки з творчою інтелігенцією міста, з корифеями українського театру М. Кропивницьким, П. Саксаганським, М. Садовським, М. Заньковецькою, з якими познайомився ще в Катеринославі, в будинку Д. І. Яворницького [17, с. 65].

Переховуючись від поліції, О. В. Коваленко змушений був постійно переїжджати, тому стосунки з Дмитром Івановичем на якийсь час були перервані. Влітку 1906 р. Коваленко переїхав до Харкова, працював у психіатричній лікарні професора І. Я. Платонова, звідки незабаром вирушив до Кобеляк на Полтавщині. Упродовж 1907–1909 рр. працював лікарем у Краматорській заводській лікарні, а від 1909 р. – на Деконських заводах [10, арк. 3].

Щоб не нашкодити Дмитру Івановичу, О. В. Коваленко направив йому листа лише 15 грудня 1911 р. зі ст. Деконська, після вимушеної шестирічної перерви у спілкуванні. Лист був складений за всіма правилами конспірації: Олексій Васильович вдавав, що він не знайомий з Яворницьким. Оскільки лікар служив у осередку соляної промисловості, то запропонував ученому поповнити музейну колекцію зразками солі, кристалами, кременем тощо: «Коли не помиляюсь, в музеї Поля дуже малий асортимент солі. Я міг би вам дещо вислати, коли Ви тільки маєте в цьому потребу... говорю вам, що найліпше сіль голуба, синя, рожева й інші переходові ступені між указаними сортами... але між залишків є багато цікавого (прозора сіль, рожева в різних комбінаціях з глиною і т. ін. Надходять сюди і окам'янілості з угольною ери, якщо в їх потреба, то, може, що можна буде урвать для музею Поля» [7, с. 167]. 24 грудня Коваленко, прямуючи до Кам'янського на Різдво харківським потягом, планував бути проїздом у Катеринославі і запропонував ученому зустрітися, щоб передати зібрану колекцію [7, с. 167]. Очевидно, він таким чином хотів віддячити Дмитру Івановичу за наданий у важкий час притулок.

Д. І. Яворницький не забарився з відповіддю: 17 грудня 1911 р. він направив листа із запрошенням до музею «про все це з Вами добре побалакати і персонально Вам подякувати за Вашу прихильність до науки і до загальної справи» [8, с. 75].

У січні 1912 р. О. В. Коваленко отримав нове призначення на Лібкнехтовську соляну копальню, про що не забарився повідомити Яворницькому у листі й порадив йому у пошуковій роботі звернутися до лікаря Брянцевської копальні С. К. Іванова, який «...має живий зв'язок з культурнішими центрами Росії, цікавиться мистецтвом і має чудову людську душу» [7, с. 168]. Олексій Васильович зробив застереження вченому, щоб він написав листа російською мовою, бо «до українського питання, а разом з тим і до мови він ставить так, як ставиться більшість російської інтелігенції, а головне, що він габризд не розуміє української мови» [7, с. 168]. В контексті тотальної русифікації, характерної для середовища місцевої інтелігенції, постає зрозумілим, що одним із чинників тривалих міжособистих стосунків Д. І. Яворницького з О. В. Коваленком була українська національна ідентичність, спільна для обох діячів, глибоко вкорінена у соціальну практику.

24 листопада 1913 р. О. В. Коваленко був присутнім на святкуванні 30-річчя науково-літературної діяльності вченого. Під час урочистостей яскраво проявився ще одна риса характеру, характерна для Дмитра Івановича, – скромність. Про це свідчить його відповідь після традиційного вшанування вченого, відтворена О. В. Коваленком у спогадах: «Прослухав оце ваші доповіді уважно, спасибі за їх, – і думаю собі: нема на світі кращої людини, як Дмитро Іванович Яворницький. Як добре було б жити на світі, якби всі люди були такими, як Дмитро Іванович Яворницький. Жили б усі, як у раю. А я оце наостанку мого життя, як старий хазяїн восени, переглядаю свій доробок і думаю, що із зробленого мною стане в пригоді рідному краю, і скажу вам по ширості: «Яворницький як письменник (в галузі красного письменства) не вартий доброго слова; Яворницький як археолог – так собі, Яворницький як людина – хотілося б бути далеко кращим, Яворницький як історик – блаженський, Яворницький як збирач археологічних матеріалів, а особливо фольклору, тут мною зроблено багато. Але ж дякувати за це не мені» [11, с. 6].

На початку 1920-х рр., коли О. В. Коваленко разом з родиною повернувся до Кам'янського, листування тривало, а зустрічі стали частішими. Працюючи помічником лікаря у Кам'янській робітничій лікарні, Олексій Васильович у 1923 р. вступив до Дніпропетровського медичного інституту й у 1928 р. отримав вищу фахову освіту [10, арк. 4]. Одночасно він активно займався літературною творчістю: писав вірші, поеми, працював над українським перекладом «Слова о полку Ігоревім». Коли Олекса Коваленко відвідував будинок Яворницького, історик цікавився, як просувається переклад, просив показати варіанти, додаючи живлючої снаги творчим пошукам літератора [17, с. 67; 22, с. 168].

Знайомство, що тривало не один десяток років, мало характер справжньої дружби, оскільки ґрунтувалося на спільних інтересах, захопленнях. Олексій Васильович, окрім літературної діяльності, грав на скрипці, власноручно виготовляв меблі, вивчав твори Т. Г. Шевченка, зібрав близько 80 проєктів пам'ятника поету, створених у різні часи, колекціонував книги й українські старожитності, серед яких чільне місце займали поштові листівки з українськими краєвидами. Сприяла спілкуванню надзвичайна ширість Д. І. Яворницького у стосунках з людьми, незалежно від їхнього соціального статусу. Коваленко в подальшому згадував: «...Це була пряма, щиросердна людина, яка цікавилася не тільки фольклористичними матеріалами відвідувачів, а й їх життям – їхніми горем і радощами, допомагав їм не тільки порадою, добрим словом, а й речами домашнього вжитку, грошима. Він користувався великим довір'ям у кобзарів, простих людей на території Запорожжя, що він заходив до їх. Він був у них не тільки своїм

чоловіком, а бажаним гостем. Так і вони до його ставилися прихильно, з любов'ю, і оповідали йому, й співали про все, що чули, широким, охоче» [11, арк. 15].

У листах до Яворницького Олекса Коваленко скаржився на значний дефіцит літератури у крамницях, особливо історичної. Шукаючи історичні видання на замовлення Яворницького, Олексій Васильович натрапив лише на альбом «Из украинской старины», який привіз книжкар із Москви. Тому, діставши через знайомих дослідження Д. Багалія, Олексій Васильович відразу з okazjiєю, через інженера О. І. Іпатенка, передав книжку вченому, який в цей час готував статтю для наукового збірника на пошану цього відомого історика [7, с. 169].

Разом з тим Коваленко не залишав пошуку експонатів для Катеринославського історико-археологічного музею, повідомляв Дмитра Івановича про всі цікаві знахідки. Так, у листі від 1926 р. він писав: «вчора в Романкові мені розказали, що в селі чи хуторі Суслівці, в 8 верстах від Бородаївки, натрапили в кручі на якогось «допотопного» звіра, з величезними рогами й зубами. Роги ніби коло 3 вершків завтовшки». Повідомивши Яворницького, Олексій Васильович порадив власникам знахідки передати її до музею, як «річ дуже цінну для науки» [7, с. 170].

Період 1920-х – початку 1930-х рр. був дуже насиченим у житті обох діячів. Яворницький, окрім завідування музеєм і викладання в університеті, керував науково-дослідною кафедрою українознавства, завідував губернським архівним управлінням (1922–1924 рр.), працював над численними статтями [8, с. 9]. Як один з визначних українських істориків, упродовж 1927–1932 рр. він очолював наукову експедицію на Дніпробуді. Вітання О. В. Коваленки Яворницькому з 77-річчям, яке він направив 8 листопада 1931 р., сповнене глибокою повагою до адресата, водночас містить відгомін епохи бурхливої індустріалізації та електрифікації: «ще в передросвітному тумані національно-політичного життя нашого почали Ви свою борозну в Дикому Полі, – ведіть же її досвідченою вмілою рукою назустріч Велетню Дніпрельстану, що його сяйво, на диво всьому світові, освітить нові, невідомі попередникам нашим обрії грядущого щастя і слави Рідного краю», – писав він [7, с. 172]. Навряд чи можна вважати ці рядки, що нагадують тогочасні газетні штампи, цілком ширими. Хоча б тому, що будівництво гідроелектростанцій не тільки супроводжувалося затопленням величезних територій, назавжди ховаючи під водою численні історичні та археологічні пам'ятки. При цьому назавжди мінялось річище Дніпра, зникали оспівані в народних думах і піснях затоки, плавні, острови, пороги. Вочевидь тут ми бачимо приклад самоцензури. Навчений конспірації ще з часів царської реакції, Олекса Коваленко не хотів наражати себе і свого товариша та наставника на небезпеку нових переслідувань.

Наприкінці 1920-х рр. згортається політика українізації, почали насуватися страшні часи тиску тоталітарної системи й репресій. Д. І. Яворницький, як і більшість представників «старої» інтелігенції, котрі в масі своїй насторожено критично сприйняли прихід нової влади, перебував під постійним наглядом органів ГПУ–НКВС як «соціально-небезпечний елемент». За ним стежили, писали доноси, навіть перевіряли листування [8, с. 10; 21, с. 62].

Наприкінці серпня 1933 р. Дмитро Іванович був звинувачений владою у «буржуазному націоналізмі» та «контрреволюції», оголошений «ворогом народу» й після 31-річної роботи зміщений з посади директора музею [8, с. 10]. З великим болем учений писав О. В. Коваленку про цю подію: «Так, друже мій, Олексю Васильовичу, мене зовсім вичистили з музею... Настрій у мене надзвичайно тяжкий, боюсь сам за себе» [7, с. 76]. У 1934 р. музейні кадри взагалі розгромили: з 17 співробітників лишилося тільки двоє [8, с. 10]. До моральних утисків і принижень, матеріальних нестатків додалися ще й фізичні: Яворницький тяжко захворів. Як лікар-терапевт за фахом, О. В. Коваленко неодноразово надсилав ученому на його прохання необхідні рецепти ліків, а також магnezію, без якої він не обходився [7, с. 76].

У похилому віці, тяжкохворий, Яворницький лишився без моральної підтримки багатьох своїх учнів, однодумців, послідовників, друзів, знищених НКВС тільки за знайомство з «відомим націоналістом». Зважаючи на таку суспільну атмосферу в країні, далеко не всі з колишнього оточення Дмитра Івановича підтримували з ним елементарні життєві стосунки, прекрасно розуміючи, що він знаходиться під пильною увагою спецслужб.

За умов тотального стеження і доносів будь-які зустрічі з Яворницьким мали в собі реальний ризик, тому Олексію Васильовичу довелося обмежити спілкування з ним, яке ставало дедалі небезпечнішим. Разом з тим причиною, скоріше, можна вважати обережність, виховану в ньому за роки конспірації, аніж страх. Свідченням цього є те, що О. В. Коваленко у 1939 р. не побоявся дати притулок у своєму будинку професору Дніпропетровського транспортного інституту Петру Олійнику, прихильнику українського національного відродження [17, с. 67].

Дмитро Іванович надзвичайно важко переносив вимушену ізоляцію від друзів та однодумців. Про це свідчить лист, відправлений ученим 23 червня 1934 р. «Любий і дорогий Олексю Васильовичу! – звертається Дмитро Іванович до Коваленка як до близької йому людини. – Я вже не знаю, чи Ви є, чи вже немає на світі, – так довго я Вас не бачив. Я вже побував у Києві, вже й повернувся додому, а Вас мабуть більше двох місяців не бачив у вічі. Так ото ж, дорогий і вірний мій друже, коли випаде у Вас вільна часина, сядьте на машину

та примчтіця до мене і покажіть мені Ваш ясний лик!» [8, с. 76]. Далі вчений просить Коваленка привезти йому книжку Огієнка «Українська культура» й згорток бавовни, необхідний для домашнього обіходу, «а коли й цього нема у Вас, їдьте й без нічого, аби тільки сам собою та з тихою, сердечною мовою» [8, с. 76].

Лишившись в ізоляції, Дмитро Іванович використовував випадкові зустрічі, щоб довідатися про долю знайомих та друзів. Так, у 1937 р. під час відвідування музею він познайомився з мешканцем Дніпродзержинська, студентом Дніпропетровського фармакологічного інституту Борисом Мельниченком. Довідавшись, що батько Мельниченка – Петро Остапович працює разом з О. В. Коваленком у лікарні, вчений попросив дозволу бути гідом відвідувача. А після екскурсії запросив Бориса Мельниченка, фактично незнайому людину, до себе на чай, довго розпитував про Олексія Васильовича Коваленка та про його родину й нарешті передав листа [15, арк. 1].

У червні 1937 р. НКВС проводить масові арешти серед знайомих історика. Незважаючи на небезпеку, Коваленко не припиняв зустрічей з Яворницьким. 2 травня 1938 р. він провідав Дмитра Івановича у його будинку, а 14 травня 1938 р. після двогодинного обшуку Олексій Васильович потрапив за ґрати. 16 січня 1939 р. він повернувся додому з довідкою, що «інкриміновані йому злочини не виявлені» [11, арк. 15, 25, с. 329]. Після цього стосунки з Дмитром Івановичем взагалі припинилися: «Так, гадав, буде краще і для мене, і для його», – писав О. В. Коваленко в подальшому [11, арк. 15]. Вимушений був Олексій Васильович знищити й переважну кількість листів до Д. І. Яворницького [14, арк. 1]. Політика державного тотального терору й репресій позначилася не тільки на життєвій і творчій долях обох діячів, але й на особистих стосунках Д. І. Яворницького з О. В. Коваленком.

Проаналізувавши характер взаємин Д. І. Яворницького з представником місцевої інтелігенції О. В. Коваленком, можна стверджувати, що їх основою стало безкомпромісне ставлення до української національної справи. Стосунки з відомим ученим-істориком, фольклористом, етнографом, лексикографом, – людиною, яка займала активну громадянську позицію, постійно знаходилася в епіцентрі національно-культурного та наукового життя Катеринославщини першої третини ХХ ст., визначили долю О. В. Коваленка на багато років уперед, навчили самовідданому служінню обраній справі.

Бібліографічні посилання

1. *Абросимова С. В.* Академік Д. І. Яворницький і розвиток музейної справи в Україні: з нагоди 150-річчя Дніпропетровського історичного музею ім. Д. Яворницького / С. В. Абросимова // Київ. старовина. – 2000. – № 1. – С. 97–105.

2. *Абросимова С. В.* Д. І. Яворницький в музейному співтворстві свого часу / С. В. Абросимова // Роль музеїв у культурному просторі України і сві-

ту: стан, проблеми, перспективи розвитку музейної галузі: зб. матер. загальноукраїнської наук. конф. з проблем музеєзнавства, присвяченої 160-річчю заснування Дніпропетровського історичного музею ім. Д. І. Яворницького : [статті] / С. В. Абросимова. – Д., 2009.

3. *Абросимова С. В.* Д. І. Яворницький в соціальних контактах Наддніпрянщини кін. XIX – поч. XX ст. / С. В. Абросимова // Наддніпрянська Україна: історичні процеси, події, постаті : [зб. наук. пр.] / М-во освіти і науки України, Дніпропетровський нац. ун-т [та ін.]. – Д., 2007. – С. 20–31.

4. *Абросимова С.* Спільна праця на загальну користь України: листування Є. Чикаленка і Д. Яворницького / С. Абросимова, Ю. Мицик // Київ. старовина. – 1996. – № 1. – С. 30–33.

5. Академік Д. І. Яворницький і перша вища гірнична школа України : [докум. і матер. / наук. ред. проф. Г. К. Швидько]. – Д., 2004.

6. *Болебрух А. Г.* Академік Д. І. Яворницький і розвиток краєзнавства на Катеринославщині / А. Г. Болебрух, Г. К. Швидько // Зб. рефератів доповідей обласної наук.-практ. конф. з історичного краєзнавства. – Д., 1990. – С. 3–11.

7. Епістолярна спадщина академіка Д. І. Яворницького: вип. 2: листи діячів культури до Д. І. Яворницького / упоряд. С. В. Абросимова, Н. Є. Василенко, А. І. Перкова [та ін.]; вступ. ст. С. В. Абросимової; за заг. ред. Н. І. Капустіної. – Д., 1999.

8. Епістолярна спадщина академіка Д. І. Яворницького: вип. 4: листи діячів науки і культури до Д. І. Яворницького / упоряд. С. В. Абросимова, Н. Є. Василенко, А. І. Перкова [та ін.]; вступ. ст. С. В. Абросимової; за заг. ред. Н. І. Капустіної. – Д., 2005.

9. *Журба О. О.* Діяльність Д. І. Яворницького в Катеринославській «Просвіті» / О. О. Журба // Вчений-подвижник. – Д., 1991. – С. 73–84.

10. *Коваленко О. В.* Автобіографія / Інститут української літератури ім. Т. Шевченка НАНУ (далі – ІУЛ НАНУ). – Ф. 153, спр. 3.

11. *Коваленко О. В.* Спогади про Д. І. Яворницького / ІУЛ НАНУ. – Ф. 153, спр. 289.

12. *Коваленко О. В.* Лист до М. К. Гудзія. Без дати / ІУЛ НАНУ. – Ф. 153, спр. 79.

13. *Коваленко О. В.* Лист до М. Т. Рильського. 14 вересня 1961 р. / ІУЛ НАНУ. – Ф. 153, спр. 2740.

14. *Коваленко О. В.* Лист до І. Т. Шаповала / ІУЛ НАНУ. – Ф. 153, спр. 2740.

15. *Мельниченко Б. П.* Спогади про Д. І. Яворницького. 29 жовтня 1999 р. / Б. П. Мельниченко. – Музей історії Дніпродзержинська. – НДФ-7900.

16. *Мицик Ю. А.* Д. І. Яворницький і В. О. Біднов / Ю. А. Мицик // Вчений-подвижник: життєвий шлях та літературна спадщина відомого на Придніпров'ї археолога, історіографа, краєзнавця та етнографа Д. І. Яворницького : матер. наук.-практ. конф., присвяченої 135-річчю з дня народження вченого. – Д., 1991.

17. *Овчиннікова Л. П.* Кореспондент Дмитра Яворницького – Олександра Коваленко / Л. П. Овчиннікова // Грані. – 2005. – № 5. – С. 65–67.

18. *Перкова А.* «Кинь лихом об землю, не журись»: В. Леонтович і Д. Яворницький / А. Перкова, С. Абросимова // Книжник. – 1992. – № 4. – С. 17-18.

19. *Перкова А. І.* К. О. Білиловський та Д. І. Яворницький / А. Перкова // Загальне та регіональне в історії. – Д., 1995. – С. 12–14.

20. *Світленко С. І.* Яворницький і українська національна ідентичність / С. І. Світленко // Наддніпрянська Україна: історичні процеси, події, постаті : [зб. наук. пр.] / М-во освіти і науки України, Дніпропетровський нац. ун-т [та ін.]. – Д., 2007. – С. 5–19.

21. *Ченцов В. В.* Академік Яворницький під моральним пресом радянських спецслужб наприкінці 1920 – 1930-х років / В. В. Ченцов, В. В. Іваненко // Наддніпрянська Україна: історичні процеси, події, постаті : [зб. наук. пр.]. – Вип. III. – Д., 2005. – С. 60–74.

22. *Шаповал І.* «Слово...» покладіть мені під голову» / І. Шаповал // Вітчизна. – 1981. – № 6. – С. 184–188.

23. *Шубравська М. М. Д. І. Яворницький: життя, фольклористично-етнографічна діяльність* / М. М. Шубравська. – К., 1972.

24. *Шубравська М.* Історик і митець / М. Шубравська // Вітчизна. – 1968. – № 9. – С. 195–202.

25. *Яценко Л. Г.* Дух ушедшей эпохи / Л. Г. Яценко, А. Ю. Слоневский. – Днепродзержинск, 2007.

Надійшла до редколегії 09.11.2010

УДК 94(477)303.446

В. С. Мороз

Національна спілка журналістів України, м. Дніпропетровськ

Д. І. ЯВОРНИЦЬКИЙ І КОБЗАРИ

Висвітлюється роль Д. І. Яворницького в популяризації і пропаганді кобзарського мистецтва, поліпшенні репертуару та техніки виконання, відродженні цього старовинного і самобутнього виду епічної народної творчості.

Ключові слова: Д. І. Яворницький, кобзари, І. М. Шаповал, О. Г. Сластьон, П. О. Кулиш.

Освещена роль Д. И. Яворницкого в популяризации и пропаганде кобзарского искусства, улучшении репертуара и техники исполнения, возрождении этого старинного и самобытного вида эпического народного творчества.

Ключевые слова: Д. И. Яворницкий, кобзари, И. М. Шаповал, О. Г. Сластьон, П. А. Кулиш.

The role of D. I. Yavornytsky in popularization and propaganda of the Ukrenian kobzar art and making of kobzar repertoire are showed.

Key word: D. I. Yavornytsky, the Ukrainian kobzar art, kobzar repertoire, popularization and propaganda, I. M. Shapoval, O. G. Slastion, P. O. Kulish.

Українське кобзарство – своєрідний глибинний пласт національної, музичної пісенної духовної культури нашого народу. Їх витоки сягають глибини віків часів Київської Русі. Першими історично відомими співцями були легендарний Боян із «Слова о полку Ігоревім», створеного в 1187 р. За підрахунками академіка Б. О. Ри-